

Pedagoški rad sestara Broch

Boršić, Luka; Skuhala Karasman, Ivana

Source / Izvornik: **Nova prisutnost : časopis za intelektualna i duhovna pitanja, 2023, XXI, 133 - 147**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.31192/np.21.1.8>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:199530>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Pedagoški rad sestara Broch

Luka Boršić*

luka@ifzg.hr

<http://orcid.org/0000-0001-7432-7880>

Ivana Skuhala Karasman**

ivana@ifzg.hr

<http://orcid.org/0000-0001-7769-5259>

<https://doi.org/10.31192/np.21.1.8>

UDK: 37Broch, A.

37Broch, M.

37Broch, P.

373.5(497.5)“1902/1940“

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljeno: 20. kolovoza 2022.

Prihvaćeno: 14. studenog 2022.

Milka Broch u Pakracu je 1902. godine vodila privatnu Višu djevojačku školu koja se 1913. godine preselila u Zagreb gdje se nazvala Privatna viša djevojačka škola. Godine 1925. škola je postala Privatna (mješovita) niža realna gimnazija, a 1927. preimenovana je u Privatnu mješovitu gimnaziju »Udruženja za individualni uzgoj i nastavu mladeži u Zagrebu pod vodstvom dr. Ade Broch i sestara«. Školi je prelaskom u Zagreb bio pridružen internat, prvo za židovske djevojke, potom za dječake. Ravnateljica tih škola bila je od 1902. do 1928. godine Milka Broch, a nakon toga djelomično Adam Rubetić i Ada Broch. U ovom tekstu dajemo kratak pregled života i karijera triju sestara Broch koliko je relevantno za njihovu pedagošku djelatnost, a potom opisujemo kako je djelovala njihova privatna gimnazija u razdoblju između 1925. i 1940. godine kad joj je naprasno bilo oduzeto pravo javnosti.

Ključne riječi: *Ada Broch, Milka Broch, Paula Broch, srednja škola.*

* Dr. sc. Luka Boršić, viši znan. sur., Institut za filozofiju; Ulica grada Vukovara 54, HR-10000 Zagreb.

** Dr. sc. Ivana Skuhala Karasman, viša znan. sur., Institut za filozofiju; Ulica grada Vukovara 54, HR-10000 Zagreb.

Uvod***

U središtu ovog članka je privatna gimnazija sestara Broch koja je od 1913. do 1940. godine bila važna srednjoškolska ustanova u Zagrebu. Škola sestara Broch djelovala je djelomično prema tradicionalnom školskom kurikulumu, no unutar tog kurikula sestre Broch su se trudile u školsku praksu implementirati mnoge moderne i drukčije pedagoške pristupe. Škola je zapošljavala kao učitelje i učiteljice mnoge istaknute profesore i profesorice, znanstvenike i znanstvenice, umjetnike i umjetnice pa i istaknute intelektualce i intelektualke onoga doba. Posljedica je bila ta da je više uglednih hrvatskih obitelji slalo svoju djecu sestrama Broch na školovanje. Školi je naprasno oduzeto pravo javnosti 1940. godine, a sestrama Broch je poradi židovskog porijekla bio zabranjen bilo kakav rad te im je oduzeta sva imovina. U članku se prvo donose kraće biografije triju sestara Broch koje su bile vrsne i požrtvovne pedagoginje i koje su, osim rada na školi, bile socijalno osviještene i angažirane. O njima se u Hrvatskoj vrlo malo zna, a prema podacima koje smo uspjeli prikupiti, riječ je o iznimnim intelektualkama onoga doba koje svakako zavrjeđuju više pažnje i mimo svojih pedagoških djelatnosti. Nadalje se donose podatci o njihovoj školi, o načinu podučavanja, nastavnicima koji su radili u školi i o đacima koji su je pohađali. Na kraju se nalazi *Dodatak* u kojem se donosi popis nastavnika škole i predmeta koje su predavali.

Djelovanje sestara Broch, pedagoško i karitativno, nepravedno je zapostavljeno u povijesti školstva u Hrvatskoj i nakana nam je ovim tekstom djelomično ispraviti tu situaciju.¹

*** Tekst je rezultat istraživanja na projektu *Hrvatske filozofkinje u europskom kontekstu* koji financira Hrvatska zaklada za znanost pod brojem HRZZ UIP-2017-05-1763.

¹ Čini se da je Privatna gimnazija sestara Broch prošla »ispod radara« i povjesničarima školstva u Hrvatskoj i povjesničarima Židova u Hrvatskoj. Primjerice, Željko Holjevac uopće ne spominje školu sestara Broch premda je od 1913. godine djelovala u Zagrebu [usp. Željko HOLJEVAC, *Kontinuiteti i promjene u zagrebačkom srednjem školstvu između 1910. i 1921. godine*, u: Damir Agičić, Hrvoje Petrić, Šimetin Šegvić (ur.), *Zbornik Drage Roksandića*, Zagreb, FF Press, 607-616]. Ne spominje je ni Emerik MUNJIZ, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, 2009., ni Melita ŠVOB u poglavlju »Židovske škole« u svojoj knjizi *Židovi u Hrvatskoj – židovske zajednice / Jews in Croatia – Jewish communities*, Zagreb, Izvori, 2004, 141-156. Kraći osvrt na Privatnu gimnaziju sestara Broch može se naći u neobjavljenom doktorskom radu Štefke Batinić *Povijesni razvoj i recepcija reformne pedagogije u Hrvatskoj* iz 2014. i u nekoliko rečenica u članku Štefke BATINIĆ i Igora RADEKE: *Od reforme do alternativne pedagogije. Pokušaji drugačije škole u Hrvatskoj u 20. stoljeću*, *Acta Iadertina*, 14 (2017) 41-60.

1. Tri sestre Broch

Tri sestre Broch – Ada, Milka i Paula – bile su kćeri židovskih roditelja: oca Alberta Brocha i njegove supruge Johanne rođene Hochstädter ili Hochstatter.²

O najstarijoj sestri, književnici, jezičarki i pedagoginji, Adi Broch znamo najviše. Adele (Ada) Broch rođena je 1878. godine u Zagrebu. Godine 1897. završila je Ženski licej u Zagrebu. Iste godine upisala je studij »novije filologije« na ciriškom sveučilištu, koje je tad već imalo uhodanu praksu primanja žena na studije, što je u ono doba bila još uvijek iznimka u srednjoeuropskim prostorima. Ima naznaka da se tijekom svojega boravka u Zürichu družila, među inima, s Milevom Marić (1875-1948) i, možda, Albertom Einsteinom (1879-1955).³ Godine 1901. doktorirala je na ciriškom sveučilištu tezom *Die Stellung der Frau in der angelsächsischen Poesie (Položaj žene u anglosaksonskoj poeziji)* koja je tiskana je 1902. godine u Zürichu.⁴ U doktoratu Ade Broch primjećuje se sklonost »ženskom pitanju«: premda je sam rad jezična i faktografska analiza mjesta na kojima se spominju ženski likovi u starijoj anglosaksonskoj poeziji, primjećuje se, pogotovo u zaključnim riječima, stanovita gorčina s kojom Broch komentira stereotipne uloge, pasivnost, bespomoćnost i ovisnost neobrazovanih žena. U ovom radu dvadeset trogodišnje Ade Broch možemo pronaći naznake nezadovoljstva zbog ženske neobrazovanosti i društvenog potiskivanja ženske poduzetosti, što je možda dovelo do njezina budućeg pedagoškog angažmana ne samo kao učiteljice, već i kao poslovne žene, vlasnice i ravnateljice privatne škole.

Po završetku studija, 1902. godine, vjerojatno se nije vratila u Hrvatsku, već je nastavila s putovanjima. Godine 1905. i 1906. boravila je u New Yorku pa u New Jerseyju, predajući njemački na srednjoškolskoj razini djevojkama iz imućnijih obitelji. O pedagoškom radu u Americi sama svjedoči u tekstu »Dojmovi iz New-Yorka«. S jedne strane Ada Broch se žali na pomanjkanje inicijative kod djevojaka:

»Pišu se zadaće i čitaju zadane stranice, i to je sve, samostalno nitko ništa ne radi, a to je za nas učiteljice vrlo žalosno. Učenice nam se čine poput mašina, koje savjesno reproduciraju sve ono , što smo im dali, nu same ne stvaraju, ne znadu one, što znači sam rad, ne poznaju ono divno čuvstvo zadovoljstva, koje osjećamo, kad smo štogod bez tuđe pomoći, sami postigli, – žalim ih. To su sve bogate djevojke, kojima je – opet kažem izuzevši one, koje će na sveučilište – cilj

² Životne putove sestara Broch rekonstruirali smo prema različitim izvorima: *Židovskom biografskom leksikonu*, *Hrvatskom biografskom leksikonu* i nekim novinskim člancima među kojima se ističu *Agramer Tagblatt*, *Narodne novine*, *Narodna obrana* i *Židovska smotra* te informacijama koje se mogu pronaći po raznim izvorima (npr. doktorska disertacija Ade Broch, njezine knjige itd.).

³ Dennis OVERBYE, *Einstein in Love. A Scientific Romance*, New York, Penguin Books, 2001.

⁴ Ada BROCH, *Die Stellung der Frau in der angelsächsischen Poesie*, Zürich, Zürcher & Furrer, 1902.

života društveni život, t. zv. 'society', neman, koja truje život tolikim valjanim značajevima, sve traži, uništuje tjelesne sile, ubije duševni život, ništa ne daje, nego onu užasnu prazninu, da ne kažemo doživotni 'Katzenjammer'.⁵

S druge pak strane hvali i podupire intelektualnu i konfesionalnu slobodu na koju je naišla u New Yorku:

»'Ethical society' je društvo u New-Yorku, kojemu pripadaju svi oni, koji nemaju pozitivne vjere, pa drže, da etika sama po sebi bez pripomoći svećenika i crkve stvara dobre ljude, a da to budu, slušaju etička razmatranja. Naše učenice prema tomu uživaju slobodu, koju će im zavidjeti mnoga evropejska djevojka. Nama je tamo stalo do toga, da djevojke same gledaju i čuju – pa sebi onda sud o svijetu stvore, a ne da mi to njima poput medicine pružamo, pa velimo: Sad progutaj, svejedno je što misliš i osjećaš, mi držimo, da je tako pravo, a to je sve, što je nužno.«⁶

Osim što je predavala, Ada Broch se je u Americi dalje usavršavala: oko godine 1920. vjerojatno je boravila na sveučilištu u američkoj saveznoj državi Massachusetts gdje je stekla »pravo poučavanja« na gimnazijskoj razini. Po odlasku iz Amerike posjetila je razne škole u Africi, Španjolskoj, Grčkoj, Italiji i Švicarskoj.⁷ U Zagrebu je bila svakako od 1924. godine, kad je sa sestrama Milkom i Paulom pokrenula Privatnu mješovitu gimnaziju na kojoj je i sama predavala.

Uz rad na gimnaziji, pisala je i prevodila. Osim članaka u časopisima, autoricu je putopisa o Lokrumu i Dubrovniku iz 1921. godine, Trogiru iz 1927. godine i Bledu iz 1937. koje je napisala na engleskom jeziku. Na engleski jezik prevela je i *Dubrovačku trilogiju* Ive Vojnovića (1857-1929) koja je objavljena 1921. godine. Stoga se Ada Broch može uvrstiti u prve hrvatske književnice koje su stvarale na engleskom jeziku. Bila je među osnivačicama i prva predsjednica Udruženje za unapređivanje dječje književnosti u Zagrebu.

Uspostavom Banovine Hrvatske, kad se jedan od dvaju donesenih protužidovskih zakona izravno odnosio na obrazovanje židovskih đaka i studenata, a pogotovo uspostavom protužidovske Nezavisne Države Hrvatske, koja je uvela »rasne zakone« zaustavljen je njen pedagoški rad. Budući da je bila židovskog porijekla, morala je prestati raditi i predati svoju cjelokupnu imovinu. Da bi se spasila od progona, ona je zajedno sa sestrom Milkom boravila do 1943. godine u Aprici u sjevernoj Italiji, a nakon toga su pobjegle u Švicarsku. Nije poznata točna godina njezine smrti, no pretpostavljamo da je umrla nakon 1957. godine, kada prestaje njezino dopisivanje s prijateljicom Elzom Kučerom (1883-1972).

Milka Broch rođena je 1880. godine u Sv. Martinu pokraj Brezničkog Huma. I ona je završila Ženski licej u Zagrebu. Godine 1902. vjerojatno je pokrenula Višu djevojačku školu u Pakracu, a sigurno je da ju je vodila. Osim što je vodila

⁵ Ada BROCH, Dojmovi iz New-Yorka, *Domaće ognjište*, sv. VI, ožujak 1906., 9.

⁶ Broch, *Dojmovi iz New-Yorka...*, 10.

⁷ N. N., Amerikansko-englezki institut u Zagrebu, *Narodne novine*, 113, 19. svibnja 1913., 242.

školu u Pakracu i Zagrebu pod raznim nazivima sve do 1928. godine, sama je predavala njemački i francusku jezik, a prema potrebi u nižim je razredima predavala prirodopis i fiziku.

Osim toga, bila je aktivna u pomaganju mladim djevojkama koje su tek došle iz manjih sredina u Zagreb. Možemo reći da je izvan svog radnog vremena i neplaćeno radila kao jedna od prvih socijalnih radnica na našim prostorima. Godine 1934. Milka Broch sudjelovala je u prijedlogu više udruga državnoj vlasti za reformu socijalne skrbi. Nažalost, njihove molbe nisu naišle na plodno tlo, što ocrtava odnos ondašnjeg društva prema socijalno osviještenom karitativnom radu.⁸

Zanimljiv je podatak koji smo pronašli uz jednu fotografiju iz 1943. godine: Milka Broch se spominje kao učiteljica djeci »Zagabrima« (»gli zagabri«). Tijekom 1942. godine prispjelo je dvjestotinjak Židova, pretežno iz Zagreba pa odatle i naziv, u gradić Aprica u Italiji blizu granice sa Švicarskom da bi se sklonili od antisemitizma u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. U tom selu živjeli su u poluotvorenoj internaciji bez osobitog nadzora. »Zagabri« su 1943. godine pobjegli u Švicarsku i onda su se raspršili po svijetu. Tada nam se gubi trag Milke Broch.⁹ Iz arhivskog gradiva koje je Alan Poletti sakupio radeći na knjizi o »Zagabrima« saznajemo da su obje sestre, Ada i Milka, boravile u Aprici do rujna 1943. godine kad su pobjegle u Švicarsku. Saznajemo isto tako da su obje bile krštene Židovke.¹⁰

Kao što je slučaj i s Adom, nakon 1957. godine ne nalazimo više podataka o njezinu životu. Iz već spomenute korespondencije s Elzom Kučerom ne možemo mnogo saznati o životima Milke i Ade Broch: većinom su to kraća pisma i dopisnice koje su sestre Broch, pretežno Milka, slali Elzi Kučeri s putovanja, kao izraz bliskosti i prijateljstva, često vrlo kratka, informativna i bez mnogo privatnih detalja ili opisa.¹¹ No, iz te korespondencije, koja je započela 1901. godine i trajala do 1957. godine, možemo ponešto saznati o njima. Sestre Broch očito su mnogo putovale, popis gradova odakle su se javljale Kučeri doista je impresivan: Beč, Berlin, New York, München, Münster, Pariz, Maria-Rain, Bad Reichenhall, Ženeva, Venecija, Cambridge, Badgastein, Beograd, Ljubljana i mnogo hrvatskih gradova. No, svakako su se najčešće javljale iz Bleda u Sloveniji pa pretpostavljamo da su tamo imale ili neko imanje ili rodbinu kod kojih

⁸ Usp. Sandra PRLENDA, Žene i prvi organizirani oblici praktičnog socijalnog rada u Hrvatskoj, *Revija za socijalnu politiku*, 12 (2005) 319-332.

⁹ Više o »Zagabrima« može se pronaći u knjizi Alana POLETTIJA *Drugi život – Put iz Aprice prema Švicarskoj i izbjavljenju 1943.*, Zagreb, Židovska općina, 2016.

¹⁰ Poletti, *Drugi život...*, 78 i 112.

¹¹ Ta korespondencija čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, Zbirci rukopisa i starih knjiga, pod signaturom R 4771a (Kučerina pisma sestrama Broch) i R 4771b (pisma sestara Broch Kučeri). Kučerinih pisama ima svega 11, dok je sačuvano 250 pisama sestara Broch Kučeri.

su živjele. Nakon kraja Drugog svjetskog rata sve dopisnice stižu iz Bleda pa pretpostavljamo da su Ada i Milka ostatak života tamo proživjele.

Najmanje podataka imamo o najmlađoj sestri Pauli Broch koja je bila likovna umjetnica. Nije nam poznata ni godina ni mjesto njezina rođenja. Vjerojatno je, kao i njezine starije sestre, završila Ženski licej u Zagrebu. Školovanje je nastavila u Münchenu, gdje je upoznala slikara Josipa Račića (1885-1908). Kad su Milka i Ada pokrenule u Zagrebu Višu djevojačku školu 1913. godine, Paula je sudjelovala u njezinu radu, no nije jasno što je radila. Do godine 1930. na službenom se žigu škole pojavljuje naziv škole koji uključuje ime vlasnika: Ada Broch i *sestre*, no nakon toga stoji Ada Broch i *sestra*, što se odnosi na Milku, jer se do kraja rada škole Milka spominje kao učiteljica, dočim se Paulino ime ne nalazi u arhivskoj građi. Moguće da je radila u administraciji škole, no o tomu nemamo traga.

O njezinu umjetničkom radu isto malo znamo. U prosincu 1917. godine, zajedno je s Ernom Šaj, imala manju izložbu umjetničkih predmeta s narodnim motivima na svili, satenu i koži.¹² U prosincu 1924. imala je s Dratom Kovačević *Božićnu izložbu*. Izlagala je svoje radove i u Ženskoj udruzi za promicanje kućne tekstilne industrije u Petrinji. Ne zna se je li preživjela Drugi svjetski rat: u popisu hrvatskih Židova preživjelih i žrtava Holokausta ne spominje se ime Paule Broch, dočim su Ada i Milka navedene kao one koje su preživjele rat.¹³ Možda se Paula u međuvremenu udala i promijenila prezime ili odselila iz Hrvatske ili umrla, no nismo naišli na takav podatak.

2. Privatna realna gimnazija sestara Broch

Povijest »Privatne realne gimnazije s pravom javnosti Udruženja za individualni uzgoj i nastavu mladeži u Zagrebu pod vodstvom dr. Ade Broh i sestre«, kako je na službenom pečatu bio naziv škole do njezina zatvaranja 1940. godine, započinje 1902. godine. Sestre Broch su, pojedinačno ili sve skupa, 1902. godine osnovale i pa potom vodile školu koja je pod raznim nazivima trajala sve do 1940. godine.

O počecima u Pakracu nemamo gotovo nikakvih podataka. Školu je vjerojatno pokrenula Milka Broch pod nazivom Viša djevojačka škola. Milka je bila ravnateljica i jedna od učiteljica na školi, a Paula je vjerojatno na početku bila učiteljica. Ada nije sudjelovala u radu te škole, jer je tih godina još izbivala iz Hrvatske.

¹² N. N., Die Weihnachtsausstellung der kunstgewerblichen Arbeiten von Paula Broch und Erna Šaj, *Agramer Tagblatt*, 343, 16. prosinca 1917., 7-8.

¹³ Usp. Melita ŠVOB, *Židovi u Hrvatskoj*, Zagreb, Istraživački i dokumentacijski centar, 2021, (10.08.2022), CENDO; <https://cendo.hr/knjiga2021.aspx>, 308.

Godine 1913. škola se je preselila u Zagreb u Gundulićevu ulicu i promijenila je naziv u Privatna viša djevojačka škola, koja je nudila jezične tečajeve te djevojački »institut i internat«. Premještanje te škole u Zagreb izazvalo je ponešto pozornosti u onovremenoj štampi. Pohvalni tekst o osnutku škole izašao je u *Narodnim novinama* 19. svibnja 1913. godine pod neobičnim naslovom »Amerikansko-engleszki institut u Zagrebu«. U tekstu nepoznati autor objašnjava motivaciju za osnutak te škole:

»U Hrvatskoj nema za djevojke škole s internatom (institutom), pa djeca, koja ne će ili ne mogu da idu u javne škole, moraju polaziti zavode te vrsti u inozemstvu, kamo ih roditelji ponajviše vrlo nerado i tek od nevolje šalju, jer su im djeca onda predaleko i lako se odnarodjuju, a i troškovi su razmjerno veliki.«¹⁴

U tekstu je ukratko opisana struktura škole. Škola se je sastojala od zavodske škole za četiri razreda srednje škole »s licejskom osnovom«, od zavodskih tečajeva »koji će usavršavati naobrazbu prema izboru djevojaka« i mogućnosti da »učenice, kojima nije toliko do privatne individualizirane naobrazbe, već više do toga, da nadju svojim potrebama i staležu roditelja svojih primjereno zaklonište« samo stanuju u internatu, a polaze neku drugu školu.

Ponešto drukčiji naglasak pronalazimo u časopisu *Židovska smotra*, gdje je navedeno da je škola sestara Broch prvenstveno namijenjena židovskim djevojkama. Kratak osvrt završava sljedećim riječima:

»Školu, kojom će ravnati gđice Broch, koje su stekle bogato iskustvo, a u kojoj će se paziti, da se među djevojkama goji duh židovstva – jela bit će priređene po židovskim vjerskim propisima, a pazit će se i na ispunjavanje židovskih vjerskih dužnosti – možemo svim židovskim obiteljima najbolje preporučiti.«¹⁵

Iz izvještaja koje je objavilo Povjereništvo za prosvjetu i vjeru u *Službenom glasniku Kraljevske hrvatsko-slavonske zemaljske vlade* iz 1919. godine u školi sestara Broch bili su zaposleni trojica učitelja, tri učiteljice i jedan vjeroučitelj. Škola je školske godine 1916/17. imala sveukupno 17 učenica u dobi od 10 do 15 godina starosti.¹⁶ U jednom trenutku, vjerojatno nakon kraja Prvog svjetskog rata, škola je promijenila naziv u Viša građanska škola.

Iz nepoznatih razloga ta se je škola zatvorila, tj. transformirala u nešto novo. Nakon odluke Ministra prosvjete iz prosinca 1924., u veljači 1925. godine osnovala se je na istom mjestu nova škola čiji je puni naziv glasio: »Privatna niža realna gimnazija s pravom javnosti i internat za dječake Dr. Ade Broh i sestara«. U historijatu škole iz 1929. godine ističe se da se Viša građanska škola može smatrati prethodnicom ove nove, Privatne niže realne gimnazije. No očito je

¹⁴ N. N. Amerikansko-engleszki institut u Zagrebu, *Narodne novine*, 19. svibnja 1913., 242.

¹⁵ N. N. Institut Dr. Broch i sestara. *Židovska smotra*, 11, 20. lipnja 1913., 172.

¹⁶ *Službeni glasnik Kraljevske hrvatsko-slavonske zemaljske vlade*, 1919, 150.

došlo do značajnih promjena: škola više nije imala internat za djevojke, već za dječake, a i maknut je naglasak sa židovske komponente.¹⁷

U početku u školu su bila upisana sedmorica đaka. Iduće polugodište, 1925/26. u školi su bila 23 đaka: 12 muških i 11 ženskih. Iste godine škola je promijenila naziv u »Privatna mješovita realna gimnazija s pravom javnosti i internat za dječake dr. Ade Broch i sestara«. Dvije godine kasnije, dakle 1927., škola je dobila naziv »Privatna mješovita gimnazija s pravom javnosti Udruženja za individualni uzgoj i nastavu mladeži u Zagrebu pod vodstvom dr. Ade Broch i sestara«. Od školske godine 1927/28. otvoreni su viši razredi: u tom trenutku u školi su bila 42 đaka: 23 muških i 19 ženskih. Bila su otvorena i dva smjera: klasični i realni.

Privatna mješovita gimnazija s radom je prestala početkom rujna 1940. godine, nekoliko dana nakon primitka odluke o oduzimanju prava javnosti od 28. kolovoza 1940. koju je poslao Odjel za prosvjetu banske vlasti, kako glasi jedan od zadnjih unosa u Urudžbeni zapisnik škole. Bez uvida u taj dokument nije lako nagađati koji bi bili uzroci zatvaranju škole, pogotovo stoga što je ta odluka stigla mjesec dana prije donošenja zakona o *numerus clausus* za »lica jevrejskog porekla na univerzitetu, srednje škole, pedagoške škole i druge stručne škole« koji je objavljen u Službenim novinama Kraljevine Jugoslavije 5. listopada 1940. godine i koji je vrijedio i na teritoriju Banovine Hrvatske.¹⁸ Osim uvođenja *numerus clausus*, istim zakonom Židovima je zabranjeno bavljenje veletrgovinom prehrambenim proizvodima.¹⁹ Nepobitno je, međutim, da je tada, nakon donošenja antisemitskih zakona u okolnim zemljama, i u Hrvatskoj vladala antisemitska atmosfera pa je vjerojatno bilo samo pitanje dana kad će i sestrama Broch, koje su bile krštene Židovke, biti zabranjeno vođenje škole. Možda je nekom prerevnom birokratu u Odjelu za prosvjetu banske vlasti zapelo za oko to da je u gimnaziji sestara Broch bilo upisano proporcionalno više đaka židovske vjeroispovijesti nego što je bilo Židova u Hrvatskoj i Zagrebu o to vrijeme.²⁰ No, valja naglasiti da Privatna realna gimnazija sestara Broch nipošto nije bila jednokonfesionalna škola niti se igdje u nazivu spominje ikakva vjeroispovijest. U nju su se upisivali đaci različitih vjeroispovijesti, što je razvidno iz upisnica, i predavala su se tri vjeronauka: rimokatolički, židovski i pravoslavni. Prema dokumentima iz arhivske građe može se razabrati da su upravo običaji vezani uz rimokatoličku crkvu dominirali godišnjim kalendarom: ne samo poštivanje

¹⁷ Svi podaci o toj školi skupljeni su iz arhivske građe koja je pohranjena u Državnom arhivu u Zagrebu, HR-DAZG-117, sign. 24476-24479, 24631-24634, 24786-24798.

¹⁸ Vidi: Narcisa LENGEL-KRIZMAN, Numerus clausus – jesen 1940., *Časopis za suvremenu povijest (Spomenica Bosiljki Janjatović)*, 38 (2006) 3, 1007-1012.

¹⁹ Vidi: Ivica ŠUTE, Put za Donji Lapac. Ili kako je Banska Vlast postupala sa spekulantom u Banovini Hrvatskoj, *Radovi zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu*, 37 (2005) 1, 255-282.

²⁰ Usp. Melita ŠVOB, *Židovi u Hrvatskoj – židovske zajednice*, Zagreb, Izvori Zagreb, 2004, 451.

vjerskih blagdana, koji su bili u domeni države, već i dodatnih aktivnosti, kao što su odvođenje đaka na mise, ispovijedi, duhovne vježbe itd.

Škola sestara Broch radila je po nastavnom programu državnih srednjih škola. Specifikum ove gimnazije bio je u tome da je u razredima bio malen broj đaka, vrlo rijetko više od deset, najčešće oko pet. Tim su individualiziranim pristupom – uostalom to je bio i naziv udruge koja je vodila školu: Udruga za *individualni uzgoj i nastavu mladeži* – đaci postizali bolje rezultate, pa i oni s poteškoćama brže su i lakše napredovali. Ada Broch je nastojala preuzeti ono što je vidjela da je u Americi dobro, a ispraviti ono što je smatrala lošim u školi čiji je bila *spiritus movens*.

Kao primjer individualnog rada nastave u gimnaziji sestara Broch bilo je đачko referiranje o različitim temama. Jedan bi đak prezentirao, a drugi je vodio bilješke o referatu, dok je učitelj (ili učiteljica) bio voditelj seminara. Ti su zapisnici o referatima bili kraći izvještaji, rijetko dulji od jedine stranice u kojima bi đak ukratko opisao sadržaj izloženog materijala i dao kratak kritički osvrt.

Posebno je zanimljivo bilo to da su nastavnici održavali »stručne konferencije«. Na tim su konferencijama nastavnici razgovarali o tome kako bi mogli poboljšati nastavu i svoj rad. Predlagalo se je da se u nastavi koriste filmovi i slikovni materijali, da se posjećuju muzeji, da se uči promatranjem u prirodi i da se đaci što je više moguće aktivno uključe u nastavu. Kao primjer navodimo zapisnik o jednoj takvoj konferenciji koja je održana za filozofiju:

»Da bi se mogla potpuno i iscrpno obratiti u VII. razr. psihologija kao grana nauke o životu i njen odnos prema drugim naukama, a usto prikazati teorijska i praktična važnost poznavanja duševnog života, nijesu dovoljna ona 2 sata propisana nedjeljno. Osim toga, mi još dan danas nemamo udžbenika za psihologiju koji bi barem približno bio izrađen prema naučnoj osnovi. (...)

Za etiku, kao i za naučno-filoz. sistem nemamo uopće udžbenika niti kakvoga izbora odlomaka iz pisaca. Makar koliko se to na časovima obrađivalo pregledno i iscrpno, uspjeh je prilično slab, jer nema udžbenika, koji je nekim učenicima sve. Oslanjajući se samo na pamćenje i bilješke svoje, učenici i nehotice počinju taj tako interesantan i važan predmet shvaćati nedovoljno ozbiljno i naučno.

U Zagrebu, 26. januara 1932.

Dr. Rubetić
Dr. S. Mihailović
dir. Dr. Horetzky«.²¹

Ovaj zapisnik nam je zanimljiv zbog više razloga. Prvo, ukazuje na to da u Hrvatskoj tridesetih godina prošlog stoljeća još uvijek nije bilo jasnog razgraničenja između psihologije i filozofije. Drugo, ukazuje i na tipičan problem s kojim su se učitelji susretali, što je razvidno i iz ostalih zapisnika: nedostatak ili nevaljalost udžbenika. Iz arhivskih dokumenata očito je da se je u gimnaziji se-

²¹ HR-DAZG-117, sign. 24790.

stara Broch velika pažnja pridavala izboru udžbenika i o tomu se je raspravljalo na Nastavničkom vijeću početkom svakog polugodišta. Iz svega toga vidljiva je visoka razina savjesnog pristupa izobrazbi i vlastitoj profesiji među učiteljicama i učiteljima ove škole.

U ranijim fazama škole, do godine 1927., spominje se školi pridruženi internat za dječake. Nažalost u arhivskoj građi nema nikakvih dokumenata o tom internatu, pa ne možemo o njemu ništa zaključiti. Prema upisnicama do godine 1927. može se uočiti da je manji broj đaka boravio kod Milke Broch s adresom Gundulićeva 63/III te kod Natalije i Mirka Brausila, s istom adresom. Na toj adresi stanovala su petorica dječaka. Ta adresa ujedno je adresa škole, i k tomu isti kat na kojem se je odvijala nastava, što nam daje zaključiti da je moguće da je od šest soba za školsku uporabu, koje su bile na trećem katu, poneka ili poneke od njih služile za stanovanje đacima. Tu se spominje i ime Jelke Svobode s adresom Gundulićeva 45a, gdje su stanovala tri dječaka i jedna djevojčica.

3. Nastavnici i đaci

Prema preostaloj arhivskoj građi nije sasvim jednoznačna struktura zaposlenih učiteljica i učitelja u Privatnoj mješovitoj gimnaziji sestara Broch. Manji broj nastavnika, čini se, bio je stalno zaposlen u toj školi ili su više godina predavali isključivo u toj školi. No većina nastavnika bili su »honorarni nastavnici«, tj. oni koji su ujedno bili angažirani i u drugim zagrebačkim školama, a posebnom odlukom Ministarstva prosvjete smjeli su predavati i u školi sestara Broch. Za neke niže razrede angažirali su nastavnike građanskih, tj. osnovnih škola.

To znači da je kroz školu sestara Broch prošlo mnogo učiteljica i učitelja: od *suplenta* pa do etabliranih znanstvenika s doktoratima. U *Dodatku* smo pokušali sastaviti što cjelovitiji popis učiteljica i učitelja u razdoblju od 1925. do 1940. godine. Tu se mogu pronaći mnogi znameniti znanstvenici, humanisti i umjetnici. Primjerice, tu je bio Matko Rojnić (1908-1981), istarski intelektualac i knjižničar, pokretač i urednik prvog hrvatskog knjižničarskog časopisa *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. Eliša Samlaić (1913-1944) bio je muzikolog, skladatelj, dirigent i pjesnik židovskog porijekla. Tu je zatim bio matematičar Đuro Kurepa (1907-1993) koji je kasnije razvio značajnu karijeru u svjetskim razmjerima u teoriji skupova te napisao više sveučilišnih udžbenika i predavao na inozemnim sveučilištima. Imamo i Ernsta Bauera (1910-1995), koji je bio »profesor književnosti, novinar, publicist, povjesničar, književnik, diplomat, političar i *last but not the least*, obavještajac, čini se, procjenitelj i sažimatelj obavještajnih podataka najvišeg operativnog stupnja te još k tome dvostruki

doktor novinstva i državnih znanosti.«²² Gavro Schwarz (1872-1942), osim što je služio kao zagrebački nadrabrin, bio je važan židovski teolog i povjesničar, autor više knjiga o povijesti Židova i o židovskim teološkim temama. Po Gavri Schwarzu nazvana je zagrebačka loža B'nai B'rith. Antun Dobronić (1878-1955) bio je jedan od najznačajnijih skladatelja i glazbenih pisaca u Hrvatskoj u prvoj polovici dvadesetog stoljeća, koji je za sobom ostavio velik notni i tekstualni opus.

Među učiteljicama bila je liječnica internistica Beata Brausil (1902-1969), sveučilišna profesorica i autorica mnogih medicinskih radova. Stalno zaposlena bila je Zdenka Marković (1884-1974), jedna je od Hrvatica koje su najranije stekle doktorsku titulu uopće, i to iz teorije književnosti, 1914. godine u Fribourgu u Švicarskoj. Osim što je objavljivala u periodici, pisala je o teoriji književnosti, prevodila je s poljskog i objavila je dvije monografije, o Frangešu Mihanoviću i dubrovačkim pjesnikinjama. Zlata Havliček bila je prva Hrvatica koja je promovirana na Medicinskom fakultetu u Beču 1911. godine. Radila je kao školska liječnica kod sestara Broch, a kasnije je specijalizirala ginekologiju i otvorila privatnu ordinaciju. Edita Horetzky (1903-1983) bila je lingvistica iz ugledne židovske liječničke obitelji. Autorica je više knjiga, vježbenica i udžbenika iz francuskog jezika.

Osvrnimo se sad na đake. U razdoblju između 1925. i 1940. godine kroz školu je prošlo oko 400 učenica i učenika.²³ Prema pregledu upisnica za to razdoblje broj muških i ženskih đaka u školi bio je podjednak. Đaci su bili različitih vjeroispovijesti: većina su bili katolici, slijedili su pripadnici »izraelitske« ili »jevrejske« vjeroispovijesti, zatim »istočni pravoslavci«, evangelici, pripadnici »češkobratske« crkve, starokatoličke i drugih vjeroispovijesti. Omjer katolika, »izraeličana«, pravoslavaca i ostalih bio je, otprilike, 33:13:7:3. Kao kuriozum možemo spomenuti da smo pronašli samo jednu učenicu, Čehinju, upisanu 1938. godine, koja se je deklarirala »bez konfesije«. Iz nekih ranijih komentara u upisnicama izgleda da se dotad nije smjelo upisivati u školu ako se nije priložio dokaz o vjeroispovijesti. Đaci su bili pretežno iz Zagreba i sjeverne Hrvatske, zatim iz ostalih dijelova Hrvatske. Nešto manje njih došlo je iz Beča i Praga, poneki iz Mađarske, Italije, današnje Crne Gore i Srbije, a bilo ih je iz Njemačke, Rusije, Sjedinjenih Američkih Država, pa čak i iz Transvaalske republike, tj. dijela današnje Južnoafričke Republike. Iz upisnica se može ponešto razabrati o socijalnom statusu i porijeklu učenica i učenika. Većinom su to bili pripadnici građanske srednje klase. Nešto manje đaka dolazilo je iz siromašnijih okolnosti, no bilo je pripadnika viših hrvatskih slojeva, kao što su to bile obitelji Maceljski (Deutsch), Laszowski, Špun-Strižić i drugi. Prema zapisnicima mature iz go-

²² Mladen ŠVAB, U spomen Ernestu Baueru, *Časopis za suvremenu povijest*, 29 (1997) 215-216.

²³ Nažalost, u arhivskoj građi HR-DAZG-117 manji broj upisnica nedostaje (oko 10 %), tako da je broj od 400 naša procjena na temelju proučavanja preostalih 90 %.

dina 1937. do 1940., svake je godine maturiralo, tj. položilo »viši tečajni ispit« između 8 i 12 đaka.

Budući da je rad s đacima bio individualan, učitelji su ih imali prilike dobro upoznati. Učitelji su uzimali u obzir raznolikost đaka i njihovih interesa, no bili su svjesni potrebe da đak nauči barem osnove određenog predmeta. Zato je rad s đacima bio mentorskog oblika s ciljem realizacije nastavnog gradiva. Učitelji su osluškivali potrebe svakog đaka ponaosob i pokušavali su im olakšati proces učenja. Osim što su se učitelji brinuli za intelektualni razvoj svojih đaka, oni su se skrbili i za njihov duševni razvoj i mentalnu dobrobit. O tome koliko su dobro poznavali svoje đake svjedoče slikoviti komentari koji su se zapisivali u upisnice. Uz osobne podatke i ocjene o svakom đaku zapisivani su kratki komentari u rubrike »učenje«, »vladanje«, »tjelesni nedostaci« i »prilike pod kojima se školovao«. ²⁴ Ovdje ćemo navesti nekoliko primjera tih komentara.

Aleksandar Lehner. Učenje: nadaren, ali lijen i nesavjestan, u školi nije koncentriran kod obuke. Vladanje: voli govoriti neistinu, naginje k pustolovinama. (...) Prilike pod kojima se školovao: obiteljske prilike nisu loše, roditelji silno nervozni. (...)

Nada Maceljski. Učenje: bistra, osrednje marljiva, nepostojana. Vladanje: pristojna, razmažena. (...)

Vanja Maceljski. Učenje: bolesno ambiciozna, vječito u strahu pred lošom ocjenom, vrlo marljiva i uredna. Vladanje: mirna, ne voli veliko društvo. (...) Prilike pod kojima se školova[la]: u domu preopterećenom učenjem glazbe, plesa, jezika itd. (...)

Alojzije Rastovski. Učenje: teško shvaća, a još teže pamti, marljiv od vremena do vremena. Vladanje: vrlo bučan i svadljiv, voli imponirati drugima (kao najstariji u razredu). (...)

Svetozar Juričević. Učenje: sposobnosti ima, volje nema, uči za ocjenu, nije savjestan ni uredan. Vladanje: nije uvijek pristojan ni prema drugovima ni prema starijima. (...) Prilike pod kojima se školovao: materijalne prilike dobre, ali nema strogosti u domu. (...)

Josip Špun-Strižić. Učenje: površan, osrednje marljiv, indolentan. Vladanje: nepristojan, naprasit, svadljiv, izazivač. (...) Prilike pod kojima se školovao: samo pod očevim nadzorom. ²⁵

²⁴ Upisnice su bili obrasci napisani na srpskom jeziku i na dvama pismima.

²⁵ HR-DAZG-117, sign. 24631–24633.

Zaključak

Tri sestre Broch različitih karaktera – Ada je bila znanstveno orijentirana, Milka predana učiteljica, a Paula umjetnica – stvorile su naprednu i elitnu školu u burnim vremenima ne samo političkih već i obrazovnih perturbacija. U ovom članku osvrnuli smo se ukratko na njihove živote, koliko je to bilo relevantno za njihov pedagoški rad. U vremenima kad je žensko visoko obrazovanje u našim krajevima još bilo u začecima, sestre Broch bile su iznimno obrazovane, sposobne i samostalne žene koje su pridonijele razvoju hrvatskog školstva. Nastavni program njihove škole implementirao je neke nove pedagoške ideje onoga vremena, kao što je individualiziran pristup i poticanje iskustvenog doživljaja gradiva kod đaka.²⁶ Škola sestara Broch bila je usmjerena k individualnom pristupu đaku i na taj mu je način omogućavala brži napredak i lakše savladavanje gradiva. Upravo zahvaljujući individualnom pristupu đacima ova se škola razlikovala od ostalih gimnazija koje su djelovanje na našim područjima. Značajna je činjenica da su djevojke i mladići dobili još jednu kvalitetnu školu koju su mogli pohađati i na taj način se pripremiti za studij na nekom od europskih ili svjetskih sveučilišta. Škola je okupila ne samo vrhne učiteljice i učitelje već i vrlo raznolike đake pa se može lako zamisliti da je atmosfera u školi bila poticajna i tolerantna. Škola i pedagoško djelovanje sestara Broch nov je pedagoški projekt u tadašnjoj Hrvatskoj koji je pridonio razvoju školstva, školskom pluralizmu i osuvremenjivanju obrazovnog sustava, no zbog nesretnih povijesnih okolnosti taj je projekt nasilno prekinut pa je stoga i njegov doseg bio ograničen.

Dodatak: popis učitelja koji su bili zaposleni u školi sestara Broch

Ovaj popis sačinjen je prema arhivskoj građi HR-DAZG-117 HR-DAZG-117, sign. 24476-24479, 24631-24634, 24786-24795. Ta građa nije potpuna i gotovo je sigurno da ovaj popis nije potpun – on je najbolje što smo mogli izvući iz preostalih dokumenata.

Neka prethodna objašnjenja: Svrha ovog popisa jest navesti imena učiteljica i učitelja u školi sestara Broch da bi se zainteresiranim čitateljima pokazalo koliko je raznolikih ljudi prošlo kroz tu školu, što je svakako doprinijelo vrlo diverzificiranoj nastavi koju su đaci pratili. Među tim imenima nalaze se mnoge ugledne osobe onoga vremena. Pri sastavljanju ovog popisa vodili smo se sljedećim načinom uređivanja. Imena smo navodili onako kako su najčešće bila zabilježena. Naime, do 1940. godine vladala je neujednačena praksa pisanja: miješali su se fonetski i izvoran način navođenja imena. Čak se i u službenom

²⁶ Usp. Štefka BATINIĆ, Igor RADEKA, Od reforme do alternativne pedagogije. Pokušaji drugačije škole u Hrvatskoj u 20. stoljeću, *Acta Iadertina*, 14 (2017) 41-60.

nazivu škole ponekad pronalazi »Broh«, a ponekad »Broch«. Ne znamo tko je zapisivao ta imena ni kako su nositelji tih imena sami sebe zapisivali.

Nadalje, radi ujednačavanja popisa nazive predmeta uskladili smo prema najčešće spominjanim nazivima. Primjerice, za isti predmet u izvornim dokumentima stoje razne varijante, npr. predmet koji smo nazvali »hrvatski« ponekad se u izvorima naziva »srpskohrvatski«, »srpski ili hrvatski«, »nacionalni jezik«, »srpskohrvatskoslovenački« itd., za »prirodopis« stoji ponekad »jesta-stvenica« itd. To znači da je, primjerice, ista osoba u nekom razdoblju predavala »srpskohrvatski«, a u nekom drugom razdoblju predavala je »narodni jezik«, »srpski« ili »hrvatski«. Osim toga ponekad se u službenim dokumentima nalaze ručne ispravke naziva predmeta.²⁷

Popis smo podijelili u dva stupca. U lijevome stupcu nalaze se učiteljice i učitelji čija smo imena češće pronalazili ili koji su očito neko dulje vrijeme kontinuirano predavali u školi. U desnom stupcu nalaze se učiteljice i učitelji koji se pojavljuju samo jednom ili dvaput, često na zamjeni ili dok nije pronađen stalan predavač za taj predmet.

stalno ili često zaposleni

Franjo Andres (pjevanje)
 Blaženka Antolković (hrvatski)
 Lila Baar (francuski)
 Božena Bačić (gimnastika)
 Olga Benel (njemački, francuski)
 Marija Bjelovučić (ženski ručni rad)
 dr. Beata Brausil (higijena)
 dr. Ada Broch (njemački, francuski)
 Milka Broch (njemački, francuski,
 jestastvenica/prirodopis, fizika)
 Olga Bulat (hrvatski)
 dr. Dragutin Čepulić (filozofija)
 Nada Demetrović (zemljopis, povijest)
 Antun Dobronić (pjevanje)
 Ljubinka Draškić (francuski)
 Matej Ferrich (matematika)
 Mara Göszl (jestastvenica/prirodopis,
 matematika)
 dr. Zlata Havliček (higijena)
 dr. Edita Horetzky (francuski, njemački)
 Vladimir Janković (gimnastika)
 Karlo Kempny (fizika, matematika,
 zemljopis)
 Elza Konstantinović (francuski, njemački)
 Josip Kraljić (rimokatolički vjeronauk)

honorarni (povremeni) nastavnici/e

Ernst Bauer (hrvatski)
 Jelena Biondić (kemija, fizika, matematika)
 Dušan Bogunović (gimnastika)
 Julijana Bošković (povijest)
 Olga Brujić (kemija)
 Bogomira Burgstaller (pisanje, ženski ručni
 rad)
 dr. Blanka Breyer (francuski, njemački)
 Ana Cerovac (zemljopis, povijest)
 Franjo Crnčić (fizika, matematika)
 dr. Zlata Denzler (higijena)
 dr. Miroslav Šalom Freiburger (židovski
 vjeronauk)
 Sloboda Galeković (zemljopis, povijest)
 Erika Godar (francuski, njemački)
 Božidar Hergula (jestastvenica)
 Zlatko Hribar (zemljopis, povijest)
 Božidar Jurak (prirodopis)
 Neda Kabalin (pisanje i ženski ručni rad)
 Olga Salzer Kelemen (zemljopis, povijest)
 Mirko Kolačević (latinski)
 Mira Kolarec (hrvatski)
 Stjepan Kramar (rimokatolički vjeronauk)
 dr. Rikard Kraus (jestastvenica, 1926/7.)
 Mira Kolarec (hrvatski, povijest)

²⁷ Svjesni smo da naš princip ujednačavanja pisanja prezimena i naziva predmeta može biti problematičan. No svrha ovoga popisa nije detaljan pregled promjena naziva predmeta ili stila pisanja prezimena u pojedinim godinama u prvoj polovici 20. stoljeća u Hrvatskoj – što je svakako zanimljiva pojava vrijedna istraživanja, no izlazi izvan okvira ovoga rada.

stalno ili često zaposleni

Janko Kravić (pravoslavni vjeronauk)
 Rudolf Krušnjak (crtanje)
 Đuro Kurepa (matematika, fizika)
 Antun Luj (prirodopis, zemljopis)
 Franjo Margetić (fizika, matematika)
 dr. Zdenka Marković (filozofija, hrvatski)
 dr. Stanislava Mihailović (istorija/povijest, filozofija)
 dr. Ferdo Nikolić, (latinski, hrvatski)
 dr. Milivoj Obajdin (kemija, fizika, matematika)
 Ivan Oršanić (fizika, matematika)
 Ivan Pezić (latinski, grčki)
 Olga Ris (pisanje, ručni rad, kućanstvo)
 Matko Rojnić (hrvatski)
 Adam Rubetić (latinski, srpski/hrvatski)
 Mira Sertić (filozofija)
 Marko Sinovčić (zemljopis, istorija/povijest)
 Juraj Stahuljak (prirodopis, povijest, zemljopis)
 dr. Josip Škavić (hrvatski, povijest, filozofija)
 Adolf Štefan (matematika)
 dr. Gavro Schwarz (židovski vjeronauk)
 Stjepan Urban (fizika, matematika)
 dr. Miroslav Tajder (zemljopis, kemija, prirodopis)
 Štefanija Vilagoš (njemački, hrvatski)
 Dimitrije Vitković (pravoslavni vjeronauk)
 Mara Weber (istorija/povijest, zemljopis)
 Jula Weiner (židovski vjeronauk)
 Kuzma Žanetić (matematika, zemljopis, povijest)
 dr. Nikola Žuvić (rimokatolički vjeronauk)

honorarni (povremeni) nastavnici/e

Jelena Kolundžić (pisanje)
 Antun Kuman (crtanje)
 Zlata Marić (hrvatski)
 Jakov Martak (fizika, matematika)
 Katica Matasović (fizika, matematika)
 Dubravka Martinis (zemljopis, povijest)
 Martin Matković (srpski/hrvatski)
 dr. Vera Mihaljinec (higijena)
 Andrija Mirosavljević (fizika)
 Mira Muić (francuski)
 dr. Vilim Nuk (rimokatolički vjeronauk)
 Marija Oberritter (pisanje, ručni rad)
 Bogdan Ogrizović (matematika)
 Petar Orlić (crtanje)
 Branko Orlović (zemljopis, povijest)
 Branko Pavlović (matematika)
 Dragutin Peček (rimokatolički vjeronauk)
 Maksim Petanjek (hrvatski)
 Draga Petrović (filozofija, pisanje)
 dr. Ivan Pindulić (rimokatolički vjeronauk)
 Mato Radovanović (fizika)
 Niko Rodin (rimokatolički vjeronauk)
 Blanka Rubin (hrvatski)
 Erih (Eliša) Samlaić (pjevanje)
 Ivka Sigmund (zemljopis, povijest)
 Marko Soljačić (hrvatski)
 Ruža Steiner (francuski, njemački)
 Rudolf Strohal (latinski, hrvatski)
 Milan Strašek (latinski)
 Josip Šalamon (?)
 Jelisava Šohaj (francuski, hrvatski)
 ? Špalj (prirodopis)
 Katarina Špur (hrvatski)
 Juraj Šušnjak (povijest, zemljopis)
 Lila Schwarz (francuski, njemački)
 Stjepan Urban (prirodopis)
 Fedor Vaić (crtanje)
 Eugen Valdec (zemljopis, povijest)
 dr. Štefanija Winter (higijena)
 Zora Zagoda (francuski)
 Vicko Zaninović (hrvatski)
 Stojan Žarković (pravoslavni vjeronauk)

Luka Boršić* – Ivana Skuhala Karasman**

Pedagogical Work of the Broch Sisters

Summary

In 1902, Milka Broch started a private high school for girls in Pakrac. The school was transferred to Zagreb in 1913, where it was called the Private High School for Girls. In 1925, the school became a Private junior real gymnasium for boys and girls, and in 1927 it was renamed to the Private gymnasium for boys and girls of the »Association for Individual Cultivation and Teaching of Youth in Zagreb« led by of Dr. Ada Broch and her sisters, Milka and Paula. When the school moved to Zagreb, a boarding school was attached, first for Jewish girls, then for boys. The headmistress of those schools was Milka Broch from 1902 to 1928, and after that partially Adam Rubetić and Ada Broch. In this text, we give a brief overview of the lives and careers of the three Broch sisters as much as is relevant for their pedagogical activity, and then we describe how their private gymnasium operated in the period between 1925 and 1940. In 1940 it was suddenly deprived of its licence to inscribe new students.

Key words: Ada Broch, Milka Broch, Paula Broch, high school.

(na engl. prev. Luka Boršić)

---

* Luka Borišić, PhD, senior research associate, Institute of Philosophy; Address: Ulica grada Vukovara 54, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: luka@ifzg.hr.

** Ivana Skuhala Karasman, PhD, senior research associate, Institute of Philosophy; Address: Ulica grada Vukovara 54, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: ivana@ifzg.hr.